

betartása nem tűri a mindig ideológiai alapon álló egységesítési kényszert. A toleranciára nevelés is csak akkor sikerülhet majd, ha a különböző iskolák között is kialakul a dialógusképesség, az elfogadott iskolabéke talaján.

Az európai Fórum

Az európai Fórum E tanácskozáson feladatául vállalta, hogy figyelemmel kíséri a szabad és pluralisztikus iskolarendszerben kibontakozó iskolázás alapvető emberi jogának megvalósulását a különböző európai kultúrákban. Az EURÓPAI FÓRUM vállalta, hogy ezen jog egyes országokbeli fejlődéséről vagy korlátozásáról rendszeres jelentéseket ad ki, melyekben nyilvánosságra hozza a szabad iskolázás európai helyzetét.

Címek

EUROPÄISCHES FORUM FÜR FREIHEIT IM BILDUNGSWESEN

Annener Berg 15

D-5810 Witten-Annen

Tel. (49) 2302/699442

Fax. (49) 2302/699443

AZ ISKOLÁZÁS SZABADSÁGÁNAK EURÓPAI FÓRUMA

Iskolafejlesztési Központ

Könyves Kálmán crt. 48-52.

H-1087 Budapest

Tel. (36) 1/1333-361

Szerkezetváltás a középiskolában

A kezdetek

Az iskolai szerkezetváltást az iskolák kezdeményezték és ez a gyakorlat napjainkban is. 1988-ban – egyedi engedéllyel – két gimnáziumban, 1990-ben tíz, 1991-ben pedig negyvenöt iskolában indult hat-, illetve nyolcosztályos gimnáziumi képzés. Az 1992/93. tanévre újabb 59 pályázat érkezett az MKM Közoktatási szakmai irányítási főosztályára. (A minisztérium engedélyére azért van szükség, mert a mai iskolaszervezetet meghatározó 1985. évi I. törvény szerint a "gimnáziumnak négy évfolyama van".) Más gimnáziumi szerkezet kialakítására a törvénynek az a két paragrafusa ad módot, amely szerint a gimnáziumok elláthatnak általános iskolai feladatot is. Illetve: az iskolák egyedi engedéllyel saját programjuk szerint taníthatnak.

A számok önmagukért beszélnek: a változtatási törekvések láncreakciószerűen terjednek.

Miért vállalkoznak vajon az iskolák a szerkezetváltásra, miért ilyen nagy a szülők érdeklődése az ilyen iskolák iránt? Milyen előnye, esetleg hátránya származik a diáknak abból, ha hat- vagy nyolcosztályos gimnáziumba jár?

Amikor Glatz Ferenc művelődési miniszter néhány éve felvetette a nyolcosztályos gimnázium gondolatát, egy 1945 óta tabunak tekintett iskolaszervezet alapjai rendültek meg. Másfél éves előkészítő munka után, minisztériumi támogatással először a Németh László Gimnáziumban, majd a Közgazdász utcában indult kísérleti nyolcosztályos gimnázium. Konceptiójuk szerint az iskolák kifejezetten az elitképzést, az "értelmiségivé nevelést" célozták meg: a jelentkezők közül szigorú felvételi vizsgálával kiválogatva a legjobb képességű tanulókat. A két iskola tanárai úttörő munkát végeztek: elsősorban a linearitásra törekedve. A két iskola más-más profilt választott: a Németh László Gimnázium a nyelvi-humán képzést, a Közgazdász utcai az informatikai nevelést.

Az iskolai szerkezetváltás nemcsak pedagógiai, hanem társadalmi, politikai vita tárgyává is vált. Oktatáskutatók fejtették ki aggályaikat a szerintük korai szelekció és a túl hosszú, differenciálatlan középfokú képzés miatt. Az iskolaszervezet kérdésében a Nemzeti Megújulás Programja is állást foglalt: a hatosztályos alapiskolára épülő, különböző hatosztályos középfokú iskolatípusokat hirdetve meg. 1990-ben már "vállalkozó" is akadt a megvalósításra: a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium és a Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola dolgozott ki elsőként hatosztályos gimnáziumi programot.

Az 1990-ben induló nyolcosztályos gimnáziumok között már nagy hagyományú, "elit" gimnáziumokat is találunk: például a budapesti és a szegedi Radnóti, továbbá a "vállalkozói" típusú iskolák, mint a szigetszentmiklósi Gimnázium és Szakközépiszkola, illetve a háború előtti hagyományok alapján újraszerveződött egyházi gimnázium, az egri Angolkisasszonyok. Több iskola pedagógiai programjával pályázott a Közoktatásfejlesztési Alapnál is és a tantervek kidolgozására támogatást kapott.

A szerkezetváltás kiszélesedése

A nagy "dömping" 1990 őszén kezdődött. Az előrejelzések alapján számítani lehetett a kérvények nagy számára, ezért a minisztérium kidolgozta, és a Művelődési Közlöny 1990/22. számában közzétette az engedélyezések feltételeit. A szakmai program benyújtása mellett az iskoláknak mellékelniük kell az önkormányzat képviselőtestületének nyilatkozatát, amelyben garantálja a program megvalósításának anyagi feltételeit.

1991-ben 28 iskola kapott engedélyt nyolcosztályos gimnáziumi tagozat indítására. Ebből 13 önálló programot készített, 15 pedig más iskolától vette a szakmai anyagot. Ugyanebben az évben 13 iskolában indult hatosztályos gimnázium első évfolyama.

A szerkezetváltó iskolákról

Rendkívül tanulságos megvizsgálni a vállalkozó szellemű iskolák település szerinti megoszlását Budapest, nagyváros és kisváros vonatkozásában. Kisvárosi kategóriába azokat a településeket soroltam, amelyeknek csak egy gimnáziuma van.

A nyolcosztályos gimnáziumoknál feltűnő a kisvárosi gimnáziumok nagy száma, hatosztályosoknál viszont a nagyvárosok dominálnak. Magyarázatot keresve az okokra, felmerült egy nem pedagógiai érv. A kisvárosok gimnáziumai a demográfiai hullámvölgy közeledtével tragikus helyzetbe kerülnek: a nagyvárosok rangos gimnáziumai el-szívják a jó képességű tanulókat. A nyolcosztályos gimnázium – mint a szülők

és tanulók számára csábító, új iskolatípus – az iskola színvonalának emelése mellett évekre biztosítja a tantestület munkalehetőségét és így a gimnázium fennmaradását.

Nyolcosztályos gimnázium		Hatosztályos gimnázium	
8 budapesti	20%	3 budapesti	20%
11 nagyvárosi	28%	9 nagyvárosi	60%
21 kisvárosi	52%	3 kisvárosi	20%
Összesen: 40	100%	15	100%

1. táblázat

A szerkezetváltásra vállalkozó iskolák minőség szerinti megoszlását már nehezebb felmérni, erre ugyanis csak egyetlen és vitatható viszonyítási alap van: az a rangsor, amely az egyetemi felvételi vizsgák eredményei alapján készült. Mivel a nyolcosztályos gimnáziumok többsége felvállalja a tanulók előkészítését a felsőoktatásra, megvizsgáltuk helyüket ebben a rangsorban. Kiderült, hogy vannak közöttük kiemelkedő iskolák, ám túlnyomó többségük a rangsor közepén, illetve a végén helyezkedik el.

Új tendenciák 1991-ben

Érdekes változás figyelhető meg az újabb, az 1992/93-as tanévre érkezett kérvényeknél: ugrásszerűen megnőtt a hatosztályos gimnáziumi pályázatok száma, radikálisan csökkent viszont a nyolcosztályos gimnáziumra vonatkozó kérelem.

Nyolcosztályos gimnázium		Hatosztályos gimnázium	
önálló programmal	7 iskola	25 iskola	
követő	4 iskola	23 iskola	
Összesen:	11 iskola	47 iskola	

2. táblázat

A változás feltehetően a Köznevelési Törvény tervezeteiben deklarált, új iskolaszervezet hatásával magyarázható: az iskolák joggal feltételezik, hogy erre az iskolatípusra könnyebben kaphatnak engedélyt. Figyelemre méltó ugyanakkor a "követő" iskolák számának növekedése, ami azt jelzi, hogy mind kevesebb iskola vállalja az önálló programok kidolgozásának nehéz és fáradságos munkáját.

Problémák – kétségek

Napjainkban szinte alig van iskola, amelyben ne lenne valamilyen egyedi megoldás, innováció, vagy kísérlet. A tömegkommunikációs médiák gyakran adnak hírt egy-egy tet-

szetős pedagógiai koncepcióról, gyermekközpontú, vagy speciális képességeket kibontakoztató új iskoláról. A gyermeküknek a legjobbat akaró szülők egymásnak adják a híreket: hol, milyen különleges iskolai program kínálgatik. Úgy vélik, ami különleges, az egyben hatékonyabb, eredményesebb, jobb is. A nyolcosztályos gimnáziumoknak egyébként is sokak emlékében nosztalgikus múltja, rangja van.

Azt már kevesebben tudják, hogy a mai, új szerkezetben működő iskolák valójában útkeresők: akkor is, ha a tanári kollektíva hite és tehetsége szerint a legjobb szakmai programmal, minden áldozatra készen dolgozik.

A szerkezetváltást népszerűsítő propaganda nem szól a nehézségekről: az új programokhoz hiányzó tankönyvekről, a más korosztály szakmódszertanát elsőként alkalmazó pedagógusokról, az esetleges iskolaváltás problematikájáról. A gimnázium az általános iskolához képest számos csábító lehetőséget kínál: például hatékonyabb nyelvtanítást, korszerűbb számítástechnikát, nem beszélve a "mindent csak egyszer tanítás" jól hangzó elvéről.

Mi történik azonban akkor, ha a nyolcosztályos gimnáziumi tanuló szülei nyolcadik iskolaév után úgy döntenek, hogy egy hagyományos négyosztályos, de "neves" gimnáziumba adják gyermeküket. Az eltérő program szerint tanuló diák csak különbséti vizsgával tud iskolát váltani. Ki mikor és milyen díjazásért készíti fel erre a – nem saját akarataiból ilyen helyzetbe kerülő – diákokat?

A már megindult iskolakísérletekből az is kiderült, hogy a leg gondosabban tervezett felvételi vizsga sem bizonyulhat megfelelő szűrőnek, hiszen a tanulócsoporthoz egy-két év után erősen differenciálódtak. Az a hipotézis, hogy válogatással kialakított homogén csoporttal nagyobb ütemben lehet haladni – már most kétségessé vált. A gyakorlat más elképzelésekről is bebizonyíthatja, hogy változtatásra, módosításra szorulnak, egy kísérlet ugyanis mindig magában hordozza a tévedés kockázatát is.

A kísérleti iskolában tanító pedagógus munkája többszöröse az átlag tanárénak: a munka megtervezésétől és dokumentálásától kezdve az eredmények értékelésén keresztül a szükséges módosításokig. Mindez csak megfelelő erkölcsi és anyagi elismerés, külső szakmai segítség mellett várható el a tanároktól. Valójában erre is kér garanciát a kísérleti engedélyezésnek az a feltétele, amely szerint "az iskolafenntartó vállalja a szerkezetváltással járó jelentős többletköltséget". Ezért szükséges a kísérlet indításához a nevelőtestület határozata is, hiszen ilyen többletmunkára a pedagógus nem kényszeríthető.

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium megszervezte a megindult kísérletek nyomán követését. Ez egyrészt szociológiai, másrészt tantárgyi eredményességi vizsgálatot jelent. Két év után a kísérletben részt vevő tanulók – különböző tesztekkel mért – tudását összehasonlítjuk az általános iskolai országos átlaggal és a többi nyolcosztályos gimnáziuméval. A szakértők több napot töltenek majd az iskolákban, elsősorban azért, hogy segítsék a kollégákat a felmerülő problémák megoldásában. Egy-egy tantárgyi programot csakis úgy lehet felelősséggel követésre ajánlani, ha azt a gyakorlatban kipróbálják, működőképességét folyamatosan ellenőrzik és elvégzik rajta a szükséges módosításokat.

A kísérlet nehézségei, esetleges hibái mindenekelőtt a tanulókat sújtják. Mementóként szolgálhat minden kísérletet kezdeményező számára a kétnyelvű gimnázium diákjainak sztrájkja Balatonalmádiban. A Köznevelés értelmezése szerint, ez esetben a "sértődött elit" lázadt fel a be nem váltott ígéret, a meghiúsult remények miatt. Úgy vélem, itt másról, többről volt szó. Senki sem mentheti fel a különböző kísérletek kezde-

ményezőit – és természetesen engedélyezőit – a felelősségvállalás alól. Csak olyan iskolai programot szabad útjára bocsátani, amelyhez adottak a feltételek, illetve amelynek a megvalósításához megvannak a szükséges garanciák. Az egyes intézmények szerkezetváltásához elengedhetetlen az iskolafenntartó oktatáspolitikai határozata. Ezt viszont csak az adott település iskolahálózatának érdekegyeztetését, az anyagi, tárgyi feltételek számbavételét követően szabad meghozni.

Az iskolai szerkezetváltás nem lehet szükségéltetés! Ahol csupán valamely intézmény kényszerhelyzete "indokolja" a döntést, ott más megoldást kell találni. Olyan megoldást, amely a tanulók érdekeit szolgálja.

BALOGH LÁSZLÓNÉ

A normális deviancia

A deviancia, mint ismeretes, eltérést jelent a társadalmi normáktól. Az eddigi történet során minden korszakban a "társadalmi normák" közös értékrendet jelentettek, egyetértést erkölcsi, jogi, társadalmi, sőt esztétikai alapelvekben, s ami az utóbbiakat illeti, egy kultúrán belül, de erkölcsi tekintetben különböző kultúrák között is. Természetesen az erkölcs alapjára és vázára kell gondolnunk, vagyis arra, hogy mindenütt Isten a létezés csúcsa, belőle forrászik jog és erkölcs; mindenütt védelemben részesül az élet, a család, a tulajdon, a haza, az igazság.

Természetesen ódonabb társadalmak nem az egyéni, hanem a közösségi tulajdont, területet védelmezték, sok az eltérés a család fogalmát illetően stb. Az emberiségnek mégis egybevágó tapasztalata, hogy az élet emberi minőségének, mi több egyáltalán: fennmaradásának záloga azoknak a törvényeknek a megtartása, melyeket a bibliai kultúrkörben a Tízparancsolat foglal egybe. Józan ésszel hamar belátható, hogy abban a társadalomban, melyben nem érvényesítik a ne ölj, tiszteld apádat és anyádat, hamis tanúságot ne tégy, ne lopj stb. elveit, ott mindezeknek az ellenkezője hat, és előbb-utóbb lebontja a törvények építette társadalomvédelmi struktúrákat.

A normáktól elhajlókat a régi társadalmak nehezen tűrték. Gondoljunk Szókratész perére vagy az eretneküldözésekre, és a világot sok rítus zászlaja alatt végigdúlt vallásháborúkra. A küzdők abban a hiszemben csatáztak, hogy a másik (az eretnek, a más hitű, a buddhista, a református, a taoista, a keresztény gyaur, a mohamedán) az isteni törvényt rombolja s vele a társadalom épületét.

A francia forradalom szörnyű vérfürdője, mely egyaránt megtizedelte a papságot, az arisztokráciát, a liberális girondé-ot, a bolsevik jakobinusokat, végül elmosta a deviancia határait. Lassacskán ugyan, de a XIX. század végére, a XX. elejére a szellemi életben már nem a közösséghez tartozás, a hagyomány továbbépítése volt a mérce, hanem a különbözőség. A zene, a képzőművészet, az irodalom és a többi művészet akár a politika és az ipar: élcsapatokhoz kezdett igazodni. Az élcsapatok, az avantgardok pedig egy értéket ismertek el, az újdonságot. Aki új üldítőitalt, géppisztolyt, festési technikát, zenélési módot tud hozni a piacra, az nyer.

A deviancia a szellemi életben vált először intézményessé. A vallástalanság is elfogadottá lett, vagyis az az eszme, hogy a létezés csúcsa nem Isten, és nem belőle forrászo-